

Enstitüsü'nde Türkçe okutmanlığı (1988-1992) yaptı. *Millî Gençlik, Yeni Sanat* ve *Sedir* dergilerinin yayın kurulunda görev aldı. Sufte Yayınları'nı kurdu ve beş cilt halinde *Sufte Kültür Sanat Yıllığı*'ni çıkardı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları Repertuar Kurulu üyeliğinde bulundu. İstanbul Belediyesi Kültür Dairesi Başkanlığı tarafından düzenlenen aylık toplantılarda Türk romanı ve romanlığının çeşitli meseleleriyle Türk edebiyatındaki farklı yönelimler üzerine konuşmalar yaptı. Kısa bir hastalığın ardından 1 Ağustos 2013 tarihinde İstanbul'da öldü ve Eyüp'te Bahariye Kabristanı'nda gömüldü.

1966 yılından başlayarak *Tohum, Millî Gençlik, Hisar, Türk Edebiyatı* gibi dergilerde *Bâbîâlî'de Sabah, Sebül, Yeni Devir, Millî Gazete* ve *Türkiye gazetelerinde* başta şiir olmak üzere hikâye, deneme, kültür-sanat ve edebiyat üzerine incelemeleri yayımlanmıştır. Eserlerinde İslâmî değerlere ön planda yer veren, Büyük Doğu ekolüne mensup bir yazardır. Şiir, hikâye ve romanlarında millî kimlik arayışına yönelmiş, toplumsal değer çatışmalarına yer vermiştir. Çağımız insanının iç dünyasındaki çatışmaları ve bunun yol açtığı problemleri dile getirdiği eserlerinde geleneksel ve mânevî değerleri savunmuş, bunların mücadelesini yapmıştır. İlk şiirlerinde aşk, hüznün, tedirginlik ve yalnızlık gibi temaları işlerken daha sonra ferdî duygularla birlikte toplumun dinî ve tarihî değerlerini öne çıkarmaya başlamıştır. Türkiye'de ve dünyada İslâmî uyanışın tezahürleri bu şiirlerin başlıca ilham kaynağını teşkil etmiştir. Denemelerinde ise geleneğe bağlı sanat ve edebiyat değerlerini gündeme getiren yeni ve İslâmî edebiyat anlayışını savunmuş, gelenekten yeniliğe, aktüelden tarihî ve dinî köklere doğru gidiş gelişler sürekli estetik bir kaygı ile şekillenmiş, sosyal ve kültürel ilgiler sanat endişesiyle ele alınmıştır. Estetik ifadeye bürünen her anlayışın temelde bir zihniyetin temsilcisi olduğu düşüncesinden hareketle bunu şiir, hikâye ve romanlarında ifade etmiştir. Bu bağlamda çeşitli Anadolu şehirlerindeki yeni tiplerle *Dönemeç* ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı fon olarak alan *Güzel Ölüm* romanları daha geniş bir okuyucu kitlesinin ilgisini çekmiştir. Eserlerinde yaşayan Türkçe'yi kullanan yazar, dili geçmiş kültür ve medeniyetle bağları sağlayan en önemli unsur olarak görmüştür.

Miyasoğlu'nun bir kısım şiir ve hikâyele-ri İngilizce, Arapça ve Urduca'ya çevrilmiş,

bazı eserlerine yurt içinde ödülleri verilmiştir. "Umud Suları" adlı tiyatro eseri Millî Türk Talebe Birliği Tiyatrosu'nda (1973), Ahmed Midhat Efendi'den "Dâniş Çelebi ve Sümbül" adıyla uyarladığı *Çengi* adlı oyunu Şehir Tiyatroları'nda (1999) sahnelenmiştir. *Sufte Kültür Sanat Yıllığı* ile 1980-1990 yılları arasında yayımlanan edebî eserlerinde sanat ve kültür olaylarını değerlendirmiş, bazı yeni gelişmelere yön vermeye çalışmıştır. Bir kısım yazılarında ve eserlerinde Semih Güngör, Mehmet Sade ve Osman Burak takma adlarını da kullanmıştır. Vefatı üzerine *Dil ve Edebiyat* ile *Berceste* dergileri birer özel sayı, *Türk Edebiyatı* dergisi de özel bir bölüm hazırlamıştır.

Eserleri. Şiir: *Rüya Çağrısı* (Ankara 1973), *Devran* (İstanbul 1978), *Hicret Destanı* (İstanbul 1981; Türkiye Millî Kültür Vakfı Armağanı), *Şiirler* (İstanbul 1983), *Bir Güllü Andıkça* (İstanbul 1997). **Roman:** *Kaybolmuş Günler* (İstanbul 1975), *Dönemeç* (İstanbul 1980), *Güzel Ölüm* (İstanbul 1982), *Bir Aşk Serüveni* (İstanbul 1995). **Hikâye:** *Geçmiş Zaman Aynası* (İstanbul 1976), *Pancur* (İstanbul 1998). **Deneme:** *Edebiyat Geleneği* (İstanbul 1975), *Devlet ve Zihniyet* (İstanbul 1980), *Muhacir* (İstanbul 1981), *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı* (İstanbul 1998), *Kültür Hayatımız* (Ankara 1999), *Sanat ve Edebiyat Konuşmaları* (Ankara 2000), *Edebiyat Sohbetleri* (İstanbul 2003), *Zamansız Bahçeler* (İstanbul 2009). **İnceleme:** *Dede Korkut Kitabı* (İstanbul 1984), *Necip Fazıl Kısakürek* (İstanbul 1985), *Âsaf Hâlet Çelebi* (Semih Güngör adıyla, İstanbul 1985), *Ziya Osman Saba* (Ankara 1987), *Haldun Taner* (Ankara 1988). **Diğer Eserleri:** *Necip Fazıl Armağanı* (İstanbul 1984), *Çağdaş İslâmî Şiirler Antolojisi* (İstanbul 1988), *Çengi* (Ahmet Midhat Efendi'den, Ankara 1997), *Gül Şiirleri Antolojisi* (İstanbul 1999), *Zügüdar-Bâbil'den Tac Mahal'e* (gezi notları, İstanbul 2003). Ayrıca *Ahmet Midhat Efendi, Ahmet Midhat Efendi Armağanı, Abdülhak Hâmid ve Makber* adlı eserlerin editörlüğünü yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 258; İhsan Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 426-427; Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, İstanbul 2006, IV, 712-717; "Miyasoğlu, Mustafa", *TDEA*, VI, 383; "Miyasoğlu, Mustafa", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2003, II, 681-682.

ABDULLAH UÇMAN

MOĞOLİSTAN

Orta Asya'nın doğusunda ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Resmî adı Moğolistan (Mongol Uls) Cumhuriyeti'dir. Orta Asya'nın doğusunda Rusya ile Çin arasında kalan ve eskiden Dış Moğolistan diye bilinen bölgeyi kapsar. Yüzölçümü 1.566.500 km², nüfusu 2.900.000 (2013 tah.) olan ülke idarî bakımdan on sekiz eyalete ayrılmıştır. Başkenti Ulan Batur (Ulaanbaatar, Ulanbator, 1.240.000 nüfus), nüfusu 50.000'i aşan diğer şehirleri Darhan (95.000) ve Erdenet'tir (91.000).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Fizikî özellikleri bakımından Moğolistan üç ana bölgeye ayrılır: Kuzeyde sıradağlar, bu dağların arasında yer alan havzalar, güneyde uzanan plato ve çöl kuşağı. Zirveleri yer yer 4000 metreyi aşan dağların başlıcalarını Altay, Hangay, Sayan ve Hentiy dağları oluşturur. Ülkenin en yüksek noktası kuzeybatıdaki Nayramadlin zirvesidir (4374 m.). Bu sıradağlar arasında Büyük Göller bölgesi, Horgo bölgesi, Hovsgöl bölgesi, Selenge bölgesi gibi havzalar yer alır. Bunlardan Selenge havzasının güney kesimindeki verimli Orhon ırmağı havzası eski yerleşik kültürlerin beşiği olarak önem taşır. Moğolistan'ın doğu kesimi alçak platolarla kaplıdır. Güneyde ise ülke topraklarının yaklaşık üçte ikisini kaplayan yarı kurak Gobi çölü bulunur. Moğolistan'daki sıradağlar farklı havzalara yönelen ırmaklar arasında su bölümü çizgisi oluşturur. Meselâ kuzeydeki büyük ırmaklar Kuzey Buz denizine (Yenisey'in kolu Sihşid, Baykal gölüne dökülen Selenge aracılığıyla), Büyük Okyanus'a (Amur'un kolu Onon vasıtasıyla) ve Çin'deki Hulun gölüne (Kerulen ırmağı vasıtasıyla) yönelir; güneydeki küçük ırmaklar da ülke içindeki kapalı havzalarda kaybolur. Ülkenin çokünlü ovalarında birçok göl vardır. Moğolistan'da sık ve yaygın sıcaklık değişiminin yanı sıra son derece düşük yağış miktarıyla belirlenen sert bir kara iklimi hüküm sürer. Kışlar soğuk ve kuru, kısa süren yazları ise sıcak ve yağışlı geçer. Gobi çölünde 100 mm. olan yıllık yağış miktarı dağlık ve yüksek kesimlerde 3000 milimetreye kadar ulaşır; doğudaki ovalar ve alçak dağlar 200-300 mm. yağış almaktadır. Orta Moğolistan geniş otlaklarla kaplıdır. Altay dağlarının Moğolistan

sınırları içinde kalan kesiminde ağaç bulunmamasına karşın kuzeydeki sıradağlarda kozalaklı ve yaprak dökken türlerin yer aldığı ormanlar göze çarpar. Gobi çölünde ise ilkbaharda ve yaz başında cılız otsu bitkiler görülür.

Nüfusun çok seyrek olduğu Moğolistan'da km²'ye düşen nüfus iki kişiyi bile bulmaz. Nüfusun % 85'i Moğollar'dan oluşur. Ülkedeki başlıca azınlık toplulukları Kazaklar (% 7), Tunguzlar (% 4,6), Ruslar ve Çinliler'dir (% 3,4). Moğollar, Tibet halkı gibi Budist'tir, ancak günümüzde dinin etkisi azalmıştır. Şaman, müslüman ve hıristiyan topluluklar da vardır. Geniş bir yayla üzerinde yer alan ülkenin büyük bölümü yerleşime elverişsizdir. En kalabalık bölge kuzeydoğuda başşehir Ulan Batur çevresidir. Son yıllarda devlet tarafından çok sayıda mesken yapılmasına rağmen Moğollar'ın bir kısmı hâlâ yirmi kişiyi alabilecek "yurt" denilen çadırlarda yaşar.

Tarım imkânları kısıtlı olan ülkenin ekonomisi büyük ölçüde hayvancılığa ve madencilığe dayanır. Temel ekonomik etkinlik olan hayvancılık ülkenin her yanında yapılır. Ulan Batur'un kuzeybatısında, Selenge havzasında ve büyük göllerin çanağında toplanmış olan tarım alanlarında tahıl, patates, sebze gibi ürünler yetiştirilir. Fakat tarımsal üretim ülke ihtiyaçlarına yetmez. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet yatırımlarıyla hızla geliştirilen sanayi, iş gücünün % 23'üne iş imkânı sağlamaktadır. Maden endüstrisi en önde gelen sanayi dalıdır. Ülkede az miktarda kömür ve petrol çıkarılır. Erdenet'te çıkarılan bakır ve molibden yerinde zenginleştirildikten sonra ihraç edilir. Başlıca sanayi ürünleri gıda, tarım makine ve aletleri, yapı gereçleri ve giysilerdir (özellikle keçe ve kösele mallar). Sanayi tesislerinin çoğu Ulan Batur ve Darhan'da toplanmıştır. Ülkenin ihracatında Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya başta gelir. Önemli ihracat mallarını yün ve diğer hayvansal ürünlerle çeşitli madenler oluşturur. İthalatta başta gelen ülkeler Rusya, Çin, Güney Kore, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'dır. Başlıca ithal malları makine, çeşitli donanım malzemesi, petrol, yiyecek ürünleri ve kimyasal maddelerdir. 49.308 kilometrelik karayolu ağının yalnızca % 3,5'i kaplanmıştır. Yol standartlarının çok düşük olmasına karşın ülkenin her yanında kamyonla ulaşım sağlanmaktadır. Trans-Moğolistan demiryolu Ulan Batur'u Moskova ve Pekin'e bağlar. Moğolistan'da bulunan kırk dört havaalanının on üç tanesinin pisti gelişmiştir. Uluslar arası hava ulaşımı

ise Ulan Batur yakınlarındaki havaalanlarından yapılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Yiğit, *Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası*, Elazığ 1996, s. 133; İbrahim Atalay, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, İzmir 1999, s. 434-437; İbrahim Güner, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, Erzurum 2000, I, 437-440; Christopher P. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia and Mongol Empire*, New York 2004, s. 369-384; I. Jeffries, *Mongolia, A Guide to Economic and Political Developments*, New York 2007; *Infrastructure in Mongolia: Challenges and Opportunities*, Ulaanbaatar 2009; "Moğolistan", *Görsel Dünya Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, VIII, 2096-2099; *Encyclopedia of the World's Nations and Cultures* (ed. G. Thomas Kurian), New York 2007, s. 1618-1633.

İBRAHİM GÜNER

II. TARİH

Moğolistan 1691'de imzalanan Dolon Nor Antlaşması'yla Çin'in bir eyaleti haline geldi (önceki tarihi için bk. MOĞOLLAR). Bu durum Mançu Qing hânedanının 1911'de yıkılışına kadar devam etti. Aynı tarihte Cebtsun Damba Hutuhtu'nun liderliğinde birleşen Moğollar bağımsızlıklarını ilân ettiler ve uzun görüşmelerden sonra ancak özerklik elde edebildiler (18 Kasım 1911). Ülke 1911-1918 yıllarında Çin ve Rus ajanlarının rekabet alanı haline geldi. Çin 1915'te Kiahta Antlaşması ile Dış Moğolistan'ın özerkliğini tanıdıysa da Ekim 1917 Bolşevik İhtilâli'nin yarattığı karışıklıklardan faydalanarak Dış Moğolistan'a müdahale etti. Ekim 1918'de bölgeye ulaşan bir Çin ordusu 1919'da Urga'yı (bugünkü Ulan Batur) ele geçirip özerkliğe son verdi ve bölgede Çin hâkimiyetini yeniden kurdu. Bu durum, Beyaz Rus ordusundan Baron von Ungern-Sternberg'in Şubat 1921'de Urga'yı kuşatarak ele geçirmesine ve Çin hâkimiyetine son vermesine kadar sürdü. Mart 1921'de Moğol Halk Partisi kuruldu. Damdiny Sühbaatar ve Khorlogiyin Çoybalsan'ın liderliğindeki güçler birleşince mücadele, bağımsızlığı esas alan güçlü bir halk hareketine dönüştü. Sovyet desteğiyle devrimci bir ordu örgütlendi. Haziran 1921 tarihinde Kızılordu Moğolistan'a girdi. 6 Temmuz'da Kızılordu'nun da yardımıyla işgalci Beyaz Rus ordusu Urga'dan çıkarıldı ve Baron von Ungern-Sternberg öldürüldü. Ülkede Moğol devrim idaresi kuruldu. Kızılordu iki grup tarafından oluşturulan yönetimi destekledi. Sovyet modeli esas alındı ve topraklar devletleştirildi. Bir Moğol heyeti daha 5 Kasım 1921'de Lenin ile görüştü ve Sovyet-Moğol antlaşması imzalandı. Moğolistan bu tarihten itibaren Sovyet Rusya'dan

ekonomik yardım aldı. Sovyet hukukçuları tarafından hazırlanan anayasa 1923'te parlamentoda kabul edildi. Sembolik bir hükümdar olarak başta bulunan Cebtsun Damba Hutuhtu'nun ölümünden sonra 26 Kasım 1924'te Moğolistan Halk Cumhuriyeti ilân edildi. Ancak bu cumhuriyet özerk bir statüyü kabul ederek 1924-1945 yılları arasında Çin hâkimiyeti altında kaldı.

Rus askerî birlikleri 1925'te Moğolistan'dan çekildi. Bununla birlikte Moğolistan Halk Cumhuriyeti, kurulduğu tarihten itibaren Sovyet Rusya'nın sıkı bir müttefiki olarak bu ülkeden gelen bütün tavsiye ve emirleri yerine getirdi. Ülke Sovyet Rusya'ya paralel bir siyasî, içtimâî ve iktisadî gelişim gösterdi. 1932 yılında çıkan bir isyan da Sovyetler'in yardımı ile bastırıldı. 1941'de Moğol alfabesi terkedilerek Rus alfabesine geçildi. Ülke 1936-1939 yıllarında Komünist Partisi lideri ve Başbakan Mareşal Khorlogiyin Çoybalsan'ın diktatörlüğünde yönetildi. Stalin'in izinden giden Çoybalsan pek çok siyasî muhalifi ortadan kaldırdı. II. Dünya Savaşı esnasındaki Japon saldırısı 1939'da Sovyet-Moğol ortak kuvvetleri tarafından Halhin Gol'de durduruldu. Japonlar'ın işgal ettiği İç Moğolistan'dan topladıkları Moğol askerlerinin de taraf değiştirmesiyle Japon kuvvetleri büyük bir yenilgiye uğratıldı.

II. Dünya Savaşı'nın ardından Yalta Konferansı (Şubat 1946) kararları doğrultusunda yapılan referandumda Moğollar'ın tamamına yakını tam bağımsızlıktan yana oy kullandı. Moğolistan 1950'li yıllarda Doğu bloku ülkeleri tarafından da resmen tanındı. Çoybalsan'ın 1952'de ölümünden sonra Komünist Parti başkanlığına ve başbakanlığa Tsedenbal getirildi. 6 Temmuz 1960 tarihinde ülkede yeni anayasa kabul edildi. 1961'de Birleşmiş Milletler'e girmesinin ardından Moğolistan'ı resmen tanıyan ülke sayısı arttı. Moğolistan son olarak 1987'de Amerika Birleşik Devletleri tarafından da resmen tanındı. Çin ile bağımsızlıktan sonra kopan siyasî ilişkiler ancak 1987'de yeniden kurulabildi.

Aralık 1989 – Mart 1990 tarihlerinde ülke reform isteyen halkın yoğun gösterilerine sahne oldu. Muhalefet örgütlerinden biri olan ve 1989'da kurulan Demokratik Moğolistan Birliği devlet tarafından resmen tanındı. 1989'da ülkedeki bürokratik engellerin kaldırılması için bir reform programı hazırlandı. Aynı yıl Moğolistan'da bulunan Sovyet birlikleri geri çekilmeye başladı. Mart 1990'da Komünist Parti'nin Politbüro üyeleri ve merkez komitesi sekreteri istifa etti. Yoğun gös-